

Recenzie a anotácie

FIACAN, I., KEREČMAN, P., ŠTIAVNICKÝ, J. a kol. Ústavný súd Slovenskej republiky (1993 – 2023). Ústavné súdnictvo v premenách času. Košice : Kancelária Ústavného súdu Slovenskej republiky, 2023, 208 s. ISBN 978-80-8129-142-5

Dňa 1. 1. 2023 sme si pripomenuli 30. výročie vzniku Slovenskej republiky. Tento medzník primäl mnohých k úvahám, spomienkam, hodnoteniam, oceneniam či k prehodnocovaniu. Nielen na úrovni štátu, štátnych orgánov či iných inštitúcií, ale celkom všeobecne a celospoločensky – zdá sa, že sme sa každý tak trochu pozastavili a zamysleli. Je evidentné, že celý rok 2023 je a bude tak trochu špeciálny. V kultúrnom kontexte sem patrí dokončovanie rekonštrukcie a postupné sprístupňovanie areálu Slovenskej národnej galérie v Bratislave, dramaturgické zaradenie Suchoňovho Svätopluka v Slovenskom národnom divadle, množstvo umeleckých či historických výstav a podujatí v jednotlivých mestách Slovenska, ale taktiež veľa publikácií.

Aj Ústavný súd Slovenskej republiky sa na tento rok v danom kontexte špeciálne pripravil. „Svoje tridsiatiny“ slávnostne a dôstojne oslávil dňa 22. 2. 2023 v Sále Ústavy v historickej budove Národnej rady Slovenskej republiky na Župnom námestí v Bratislave. S prejavmi vystúpili predseda vlády SR Eduard Heger, predseda Ústavného súdu SR Ivan Fiačan, predseda Ústavného súdu ČR Pavel Rychetský, minister spravodlivosti SR Viliam Karas, predseda Najvyššieho súdu SR Ján Šikuta a predseda Najvyššieho správneho súdu SR Pavol Nad'. „Zmaterializovanou“ pamiatkou však zostáva publikácia o Ústavnom súde, ktorá tu bola uvedená do života.

Kolektív 11 autorov (z toho 9 osobne späťtých s Ústavným súdom) napísali publikáciu, ktorá spája okrem – v súčasnosti čoraz viac zvýrazňovaného aspektu popularizácie či informovania smerom k verejnosti –, najmä aspekt odborný a vedecký. Autori publikácie sa rozhodli napísať publikáciu nielen o Ústavnom

súde a jeho vývoji, či „odpočte“ od vzniku v rámci Slovenskej republiky v roku 1993 do súčasnosti. Svoj zámer podstatne rozšírili. Čitateľ tak dostáva komplexný pohľad na ústavné súdnictvo ako osobitný spôsob výkonu moci štátu, a to ako v historických súvislostiach všeobecne, ale aj celkom konkrétne v podmienkach medzivojnovej Československej republiky, v rokoch 1939 až 1989, v rámci československej federácie po roku 1989 a osobitne v podmienkach Slovenskej republiky od roku 1993 dodnes.

Publikácia nadväzuje na veľký počet domácich i zahraničných vedeckých a odborných diel v tejto oblasti, reflektuje meniace sa legislatívne určené prostredie, vychádza z dosiaľ nespracovaných archívnych dokumentov, ale taktiež z autentických spomienok priamych účastníkov. Je reprezentálnou publikáciou aj svojim grafickým spracovaním a obrazovou dokumentáciou.

Ústavný právnik a sudca Ústavného súdu SR v rokoch 2007 – 2019, Ladislav Orosz, erudovane a kondenzovane predstavuje zrod moderného ústavného súdnictva vo svetovom kontexte. „*Idea súdnej kontroly výkonu moci sa v štátovednom myslení síce objavuje už začiatkom 17. storočia, ale až v druhej polovici 20. storočia sa aj pod vplyvom konkrétnych historických skúseností z ústavno-politickej praxe v ústavnej teórii začala kryštalizovať zásadná zhoda v tom, že kľúčový a prítom efektívny nástroj ochrany ústavy tvorí práve mechanizmus súdnej kontroly ústavnosti, teda kontrola dodržiavania ústavy prostredníctvom osobitného právneho mechanizmu, na uplatňovanie ktorého sú splnomocnené orgány súdneho typu*“ (s.16). Ideu súdnej kontroly moci a súdnej kontroly ústavnosti dokladá na vývoji v anglo-ame-

rickej právnej oblasti a v kontinentálnej Európe. Samostatne predstavuje vývoj francúzsky, nemecký, švajčiarsky a rakúsky, s osobitným zreteľom na azda najspomínanejšiu osobu, dôvodne v kontexte konštituovania koncentrovaného a špecializovaného modelu súdnej kontroly ústavnosti – na Hansa Kelsena, a to aj v paralele s československým vývojom od roku 1920.

Advokát a externý poradca Ústavného súdu, Peter Kerecman, podrobne spracoval historickú pasáž publikácie – Ústavný súd Československej republiky v rokoch 1920 – 1938. Prvopočiátky ústavného súdnictva v Československu od roku 1920 majú význam pre pochopenie historických koreňov, postavenia a úloh súčasného Ústavného súdu. Budovanie československého ústavného súdnictva tvorí neodmysliteľnú súčasť kontinentálneho myšlienkového i inštitucionálneho vývoja ústavného súdnictva. Táto kapitola obsahuje osobitosti kreovania Ústavného súdu (dvaja členovia boli vysielaní z najvyššieho súdu, dvaja z najvyššieho správneho súdu a predsedu a dvoch sudcov menoval prezident republiky, vrátane osobitosti dlhodobého personálneho neobsadenia), organizáciu, sídlo v Brne, právomoci, návrhové oprávnenia, konkrétnu činnosť, personálne obsadenie aj so zreteľom na predstavenie dvoch ústavných sudcov – právnikov zo Slovenska – Ivana Jureckého a Adolfa Zátareckého. Z prehľadu rozhodovania o neplatnosti zákonov a o dočasných opatreniach Stáleho výboru Národného zhromaždenia sú zrejmé pnutia medzi jednotlivými zložkami moci a zo strany Ústavného súdu vyplýva odmietavý postoj voči ohrozovaniu nezávislosti súdnictva či voči širokej delegácii zákonodarnej moci na moc výkonnú. Medailón o Adolfovi Zátareckom napísal Jozef Vozár, autor (i. a.) mnohých publikácií o významných právnikoch prvorepublikového obdobia.

Ústavný právnik, právny teoretik a sudca Ústavného súdu SR v rokoch 2000 – 2007, Eduard Bárány, predstavil ústavné súdnictvo na našom území v rokoch 1939 – 1989. Jeho slovami: „*Je ľahké a lákavé vyhlásiť, že ústavné súdnictvo hodné svojho mena v tomto období na Slovensku nebolo. Toto tvrdenie je aj pravdi-*

*vé, ale predsa. V roku 1942 vznikol ústavný senát. Podľa Ústavy 9. mája mohlo predsedníctvo Národného zhromaždenia rušiť zákony a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii obsahoval VI. hlavu o ústavnom súde“ (s. 61). Prehľadom ponad päť vnútorne rozčlenených období (Slovenský štát 1939 – 1945, obnovenie ústavnej listiny 1945 – 1948, od Ústavy 9. mája – 1949, od Ústavy ČSSR – 1960, od ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o československej federácii) uzatvára: „*Pohľad na polstoročie bez ústavného súdnictva na Slovensku inšpiruje k niekoľkým tézám. Prvou a, samozrejme, znejúcou je, že režimy, ktoré sa príliš vzdialili od právneho štátu, neznesú plnohodnotný súdny orgán ochrany ústavnosti, čo však ešte nemusí znamenať, že nedbajú na dodržiavanie ústavy alebo aspoň jej častí. Nejaký čas po odklone od právneho štátu a v dobe pomalého návratu k nemu buď ešte existujú alebo sa znova prijímajú ústavne úpravy ústavného súdnictva, ktoré však buď vôbec neexistuje (súd nie je personálne obsadený), alebo nerozhoduje. Myšlienka potreby zachovania ústavnosti, a teda i nejakej jej ochrany je prítomná aj v dobách odklonu od právneho štátu, ale politické mechanizmy jej ochrany sa nedokážu vyhnúť selektívnej ochrane alebo sú nefunkčné“ (s. 65).**

Ústavný právnik a sudca Ústavného súdu ČSFR v roku 1992, Peter Kresák, sa zhostil kapitoly Ústavný súd Českej a Slovenskej Federatívnej republiky. Podrobne opísal právne i politické okolnosti vzniku, organizácie, činnosti, personálneho zloženia federálneho ústavného súdu, ktorý bol „*historicky druhým demokratickým, fakticky existujúcim a reálne činným ústavným súdom na území Slovenska. Ustanovený bol 31. januára 1992 a svoje právomoci vykonával od 3. februára do 31. decembra 1992“ (s. 86). Priblížil činnosť ústavného súdu v oblasti abstraktnej kontroly ústavnosti, ústavných sťažností i výkladu ústavného zákona Federálneho zhromaždenia. Medailón o predsedovi federálneho ústavného súdu, Ernestovi Valkovi, napísal Jozef Vozár.*

Podstatná časť publikácie sa venuje práve Ústavnému súdu Slovenskej republiky v rokoch 1993 – 2023. Autorsky ho pripravili pred-

seda Ústavného súdu SR, Ivan Fiačan, a poradca Ústavného súdu SR, Ján Štiavnický. Počiatok Ústavného súdu SR sa viaže k jeho zriadeniu Ústavou SR č. 460/1992 Zb., k 1. 10. 1992, k menovaniu jeho sudcovského zboru dňa 21. 1. 1993 a k menovaniu jeho predsedu a podpredsedu dňa 8. 3. 1993. V tejto komplexnej stati autori predstavujú dejinnú úlohu ústavného súdu v našej „najmodernejšej“ slovenskej histórii. Podrobne prechádzajú ústavný súd cez Ústavu SR a jej „štylotvorné prvky“ a cez zákon č. 38/1993 Zb. o ústavnom súde. Chronologicky vyčlenili ako druhé obdobie svojho skúmania, obdobie po „euronovele ústavy“ (úst. z. č. 90/2001 Z. z.). Tretím skúmaným obdobím je aktuálna činnosť ústavného súdu, a to aj v súvislosti so zákonom č. 314/2018 Z. z. o ústavnom súde a stať uzatvárajú medailóny o predsedoch Ústavného súdu SR, Milanovi Čičovi (1993 – 2000), Jánovi Mazákovi (2000 – 2006), Ivette Macejkovej (2007 – 2019) a Ivanovi Fiačanovi (od 2019). Tento interný pohľad na vývoj kompetencií, kreovania, obsadzovania a na prehľad činnosti ústavného súdu (konanie o súlade právnych predpisov – vrátane konania o súlade ústavného zákona s ústavou, individuálna ochrana ústavnosti, konanie o výklade, konanie o súlade predmetu referenda s ústavou, konanie o súlade uznesenia parlamentu o zrušení amnestie alebo individuálnej milosti, konanie o súlade núdzového stavu s ústavou, priblíženie „ústavného dialógu“ v konaní o pozastavení účinnosti zákona v pandemickom období vrátane avizovanej možnosti jednotlivca iniciovať prieskum súladu zákona s ústavou od roku 2025 atď.) je referenčným podkladom pre ústavných právnikov, no aj pre právnu vedu i aplikačnú prax všeobecne, a to pre všetky ďalšie úvahy o ústavnom súde a ústavnom súdnictve. Je to „autoportrét“, ktorému nechýba kritický nadhľad.

Autentickosť publikácie dosvedčuje jej šiesta kapitola, v ktorej dostali priestor osobné spomienky a hodnotenia predsedov Ústavného súdu SR. Ján Mazák, spojený s ústavným súdom od jeho počiatkov (1993 – 1998 ako poradca a 2000 – 2006 ako jeho sudca a predseda), v súčasnosti predseda Súdnej rady SR, na-

písal svoj pohľad na Ústavný súd SR, na jeho prvé zloženie, činnosť, vzťah k iným ústavným orgánom a jeho vstup do politických otázok, ale aj na jeho vstup do medzinárodnej spolupráce a na jeho počiatky publikačnej činnosti vrátane vydávania Zbierky názorov a uznesení Ústavného súdu SR. Podrobne predstavil tiež prvého predsedu Ústavného súdu SR, Milana Čiča. Ján Mazák poskytol aj vlastný hodnotiaci pohľad na druhý Ústavný súd (2000 – 2006). Tretí Ústavný súd (2007 – 2019) „vlastnými očami“ predstavila Ivetta Macejková a štvrtý Ústavný súd (2019 – 2031) v spomienkach i s načrtnutými výzvami do budúcnosti predložil Ivan Fiačan.

Publikácia o Ústavnom súde plní svoju historickú hodnotu aj svojou kapitolou o sídle Ústavného súdu SR v Košiciach. Historička Dana Kušnírová a hovorkyňa a riaditeľka odboru tlačového a informačného Kancelárie Ústavného súdu SR Martina Ferencová, v spoluautorstve, predstavujú históriu mestského Csáky-Dessewffyho paláca, v ktorom ústavný súd sídlil do roku 2005 a históriu objektu súčasného sídla ústavného súdu (bývalá štábná budova a pechotné kasárne, neskôr zaužívaný názov Jiskrove kasárne), na Hlavnej ulici v Košiciach vrátane vnútorných priestorov a vybavenia.

Čo dostáva čitateľ touto publikáciou okrem už načrtnutého? Veľa súvislostí ohľadom nášho štátoprávneho vývoja od roku 1918 „nasvietených“ vývojom ústavného súdnictva a Ústavného súdu u nás (napríklad aj v paralele s juhoslovanskou ústavou, či vývoj od podnetu po ústavnú sťažnosť cez vplyv Európskeho súdu pre ľudské práva, alebo vo význame Ústavného súdu ako dôležitého orgánu pre tranzitívne štáty).

Koncept ústavného súdnictva je konceptom v ľudských dejinách spravovania spoločnosti v štáte v zásade „mlaďučkým“, ale významným, najmä s ohľadom na „naše“ ostatné tri dekády. Je reprezentovaný v hudobnom vyjadrení „komorným telesom“, ktorý zachováva kontinuitu myslenia v kontexte demokratického a právneho štátu, ústavného štátu, zachováva svoju „inštitucionálnu pamäť“, aj personál-

nu kontinuitu (nielen v úzkom význame poradca – sudca Ústavného súdu, ale aj v širšom význame, ak sledujeme kariérny postup jednotlivých predstaviteľov tohto „telesa“ na časovej osi ich právnických povolaní a funkcií v štáte i v medzinárodných orgánoch).

Úvahy o deľbe moci a o minulom, súčasnom i budúcom postavení a význame Ústavného súdu pre kontrolu ústavnosti a ochranu základných práv jednotlivcov patria k tým závažným, v kontexte právnom, politickom i celospoločenskom. Sú súčasťou našej kultúry, nielen právnej kultúry. Rozvážne úvahy býva-

jú založené na hlbokom poznaní a bránia sa podceňovaniu i preceňovaniu čohokoľvek a kohokoľvek. Táto kniha je významným príspevkom k rozvážnemu uvažovaniu o podstate ústavného súdnictva (nielen) v podmienkach Slovenskej republiky. Takto akosi môžeme hlbšie vnímať „vlnobitá konceptov“ racionálneho zákonodarcu, racionálneho interpretátora a racionálneho a spravodlivého sudcu – aj na ústavnoprávnej a ústavno-politickej úrovni.

Martina Gajdošová*

* Doc. JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD., Katedra teórie práva a filozofie práva, Právnická fakulta UK v Bratislave.

KROŠLÁK, D. Právny štát – vývoj, princípy, mechanizmy ochrany. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2022, 244 s. ISBN 978-80-7676-439-2 (brož.), ISBN 978-80-7676-440-2 (pdf.)

V prvom čísle prvého ročníka uhorského odborného právnického periodika „Jogállam. Jog – és államtudományi szemle“ (t. j. „Právny štát. Právo – a štátovedná revue“) z roku 1902 Illés Károly Edvi¹ uvádza, že o tom, čo je to právny štát, už mnohí napísali mnoho, a napriek tomu málokto vie, čo je jeho skutočný význam.² Odvtedy síce mnohí ďalší napísali mnoho ďalšieho o právnom štáte, ale vôbec nie je isté, či sme dnes bližšie k poznaniu „jeho skutočného významu“, resp. k jeho jednotnému a mýtami nezahalenému chápaniu, ako tomu bolo v časoch Illésa Károly Edviho.³

Medzi najnovšie publikácie v rámci slovenskej odbornej spisbe kladúce si za cieľ objasniť povahu („skutočný význam“) právneho štátu patrí monografia renomovaného odborníka z oblasti právnej teórie a konštitucionalistiky

docenta Daniela Krošláka *Právny štát – vývoj, princípy, mechanizmy ochrany*. (Praha : Wolters Kluwer ČR, 2022) nadväzujúca na jeho skoršie práce.⁴ K motívom spracovania tejto monografie autor (tak trochu v duchu Illésa Károly Edviho) uvádza, že v laickom, ako aj odbornom diskurze sa možno stretnúť s nadužívaním pojmu právny štát, a to neraz bez jasnej predstavy, čo tento pojem vlastne znamená (s. 8).

Recenzovaná monografia s rozsahom 244 strán je formálne rozdelená na predslov, tri kapitoly a záver, pričom po imponantnom zozname bibliografických zdrojov ešte nasleduje ako príloha zoznam kritérií právneho štátu. Ťažiskovou, najrozsiahljšou a pre aplikačnú prax azda najzaujímavejšou je kapitola pojednávajúca o jednotlivých princípoch právneho štátu (s. 40 – s. 113), i keď v ostatnej dobe čoraz aktuálnejšími sú aj európske mechanizmy ochrany

¹ EDVI, I. K. (1842 – 1919), prokurátor, advokát a korešpondenčný člen Uhorskej akadémie vied.

² Pozri EDVI, I. K. *Jogállam. Jog – és államtudományi szemle*. Budapest, 1902, č. 1, s. 1.

³ Pozri napr. METEŇKANYČ, O. M. Materiálny verzus formálny právny štát: mýty a kontroverzie. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. 2021, č. 2.

⁴ Napr. KROŠLÁK, D. Vznik a formovanie anglo-americkkej idey rule of law od 17. do 19. storočia. In *Paneurópske právnické listy*, 2021, č. 2, KROŠLÁK, D. Vznik a formovanie nemeckej idey právneho štátu v 19. storočí. In *Paneurópske právnické listy*, 2021, č. 1, KROŠLÁK, D. a kol. *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2020.